

Яланська С. П. Творча компетентність як механізм успішної психолого-педагогічної діяльності / С. П. Яланська // Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 28. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. – С. 682-692.

С.П. Яланська

ТВОРЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК МЕХАНІЗМ УСПІШНОЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

С.П. Яланська. Творча компетентність як механізм успішної психолого-педагогічної діяльності. Визначено, що важливим на сьогодні є компетентнісний підхід до розвитку педагогічної творчості в контексті розгляду творчої компетентності як найвищого рівня професійної компетентності. Педагогічна творчість розглядається як ефект розвитку творчої компетентності майбутнього вчителя. Виявлено, що основні психологічні умови розвитку творчої компетентності майбутніх учителів у навчально-виховному процесі включають: особливості структури педагогічної діяльності; саморегуляцію; педагогічну активність; готовність до професійної творчості. Розкрито зміст авторської концепції розвитку творчої компетентності майбутнього вчителя базисом якої є генетико-психологічна теорія народження, зростання та існування особистості за С.Д. Максименком. Окреслено зміст, структуру, засоби авторської програми розвитку творчої компетентності майбутнього вчителя. У результаті формувального експерименту з'ясовано зростання основних структурних компонентів професійної компетентності у майбутніх учителів природничих та фізико-математичних дисциплін експериментальної групи: особистісно-розвивального (ціннісно-педагогічна, мотиваційна компетенції); діяльнісно-розвивального (психолого-педагогічна, організаційна, методична компетенції); комунікативного (вербально-комунікативна, вербально-когнітивна компетенції); фахового (дидактична, інформаційна компетенції, понятійне мислення); опанування досвіду (творче мислення, компетенція

самовдосконалення). Отже, отримані результати експериментальної роботи підтвердили можливість сприяння розвитку творчої компетентності майбутніх учителів в умовах навчально-виховного процесу ВНЗ, довели ефективність упровадження моделі розвитку творчої компетентності.

Ключові слова: творчість, творча компетентність, розвиток, майбутній учитель, психолого-педагогічна діяльність, психологічні умови, психологічні засоби.

С.П. Яланская. Творческая компетентность как механизм успешной психолого-педагогической деятельности. Определено, что актуальным сегодня является компетентностный подход к развитию педагогического творчества в контексте рассмотрения творческой компетентности как самого высокого уровня профессиональной компетентности. Педагогическое творчество рассматривается как эффект развития творческой компетентности будущего учителя. Выявлено, что основные психологические условия развития творческой компетентности будущих учителей в учебно-воспитательном процессе включают: особенности структуры педагогической деятельности; саморегуляцию; педагогическую активность; готовность к профессиональному творчеству. Раскрыто содержание авторской концепции развития творческой компетентности будущего учителя базисом которой является генетико-психологическая теория рождения, роста и существования личности за С.Д. Максименко. Определены содержание, структура, средства программы развития творческой компетентности будущего учителя. В результате формирующего эксперимента выяснено роста основных структурных компонентов профессиональной компетентности у будущих учителей естественных и физико-математических дисциплин экспериментальной группы: личностно-развивающего (ценностно-педагогическая, мотивационная компетенции); деятельно-развивающего (психолого-педагогическая, организационная, методическая компетенции); коммуникативного (вербально-коммуникативная, вербально-когнитивная

компетенции); профессионального (дидактическая, информационная компетенции, понятийное мышление); освоения опыта (творческое мышление, компетенция самосовершенствования). Таким образом, полученные результаты экспериментальной работы подтвердили возможность содействия развитию творческой компетентности будущих учителей в условиях учебно-воспитательного процесса вуза доказали эффективность внедрения модели развития творческой компетентности.

Ключевые слова: творчество, творческая компетентность, развитие, будущий учитель, психолого-педагогическая деятельность, психологические условия, психологические средства.

Актуальність проблеми.

Існує необхідність вивчення психології розвитку творчої компетентності майбутнього вчителя з позицій системно-структурного, компетентнісного, особистісно-розвивального підходів. Визначено, що важливим на сьогодні є компетентнісний підхід до розвитку педагогічної творчості в контексті розгляду творчої компетентності як найвищого рівня професійної компетентності, оскільки вимоги сучасної вітчизняної освіти обумовлюють потребу у творчих, компетентних учителях, що здатні створювати сприятливе освітнє середовище для розвитку творчості учнів.

Аналіз досліджень з проблеми.

На основі дослідження проблем розвитку творчості, педагогічної творчості зокрема, компетентності педагога, констатовано відсутність єдиного підходу до розуміння розвитку творчої, компетентної особистості, здійснено акцентування дослідників, які працюють у межах різних психологічних підходів, на різних її аспектах: ідей про творчі здібності і розвиток творчості (В.І. Андреев, А. Бергсон, Е. Боно, Н.В. Бордовська, Л.Л. Гурова, К. Ізард, О.І. Кульчицька, М.О. Лосський, Б.П. Нікітін, К.К. Платонов, Є.І. Рогов, С.Л. Рубінштейн, С.О. Сисоєва, О.К. Тихомиров, Л.С. Яковицька); розвиток творчої особистості в діяльності (О.Г. Асмолов, О.М. Леонтьєв, Б.Ф. Ломов, В.О. Моляко, Л.О. Радзіховський,

В.А. Роменець, В.І. Слободчиков, Г.В. Суходольський, В.Ф. Шадріков); педагогіки творчості та рефлексивної психології (В.М. Дюков, С.Ю. Степанов); ідей про навчання та розвиток (К.О. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, І.Д. Бех, А.В. Брушлінський, П.Я. Гальперін, В.В. Давидов, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, В.О. Моляко та ін.); ідей про взаємозв'язок професійного та особистісного розвитку (В.О. Бодров, Є.О. Климов, Г.В. Ложкін, А.К. Маркова, В.Д. Шадріков); системного, діяльнісного, цілісного підходів до вивчення особистості (Б.Г. Ананьєв, Л.І. Анциферова, В.Г. Кремень, Б.Ф. Ломов, С.Д. Максименко, О.В. Скрипченко) та ін.

Мета статті полягає у розкритті проблеми розвитку творчої компетентності як механізму успішної психолого-педагогічної діяльності.

Основний матеріал дослідження.

Педагогічну творчість ми розглядаємо як ефект розвитку творчої компетентності майбутнього вчителя, оскільки схилиємось до думки, що поняття творчості, у широкому розумінні, можна розглядати як педагогічну взаємодію, що забезпечує створення нових оригінальних продуктів навчально-пізнавальної діяльності, вміння діяти в нових педагогічних ситуаціях. Вища освіта сьогодні має бути зорієнтована, насамперед, не на кількісні, а на якісні зміни в особистості майбутнього вчителя, котрі повинні забезпечуватися відповідними умовами. Навчально-виховний процес повинен мати на меті змістове, системне забезпечення розвитку особистості. Таким чином, завдання кожного викладача – допомогти майбутньому вчителю повірити у власний успіх, створити всі умови для розвитку творчості.

Вважаємо, що розвиток педагогічної творчості буде тим успішнішим, чим більш свідомо буде зорієнтований процес навчання на актуалізацію творчого потенціалу студента, на формування в нього рис, що забезпечують його повноцінну реалізацію в подальшій професійній діяльності.

Розвиток творчості особистості належить до найактуальніших проблем суспільного життя і потребує глибокого наукового обґрунтування

психологічної сутності чинників цього процесу. Виявлено, що основні психологічні умови розвитку творчої компетентності майбутніх учителів у навчально-виховному процесі включають: особливості структури педагогічної діяльності; саморегуляцію; педагогічну активність; готовність до професійної творчості.

На основі узагальнень ідей про розвиток творчої особистості розроблено цілісну концепцію розвитку творчої компетентності майбутнього вчителя базисом якої є генетико-психологічна теорія народження, зростання та існування особистості за С.Д. Максименком [1].

Окреслено зміст, структуру, засоби розвитку творчої компетентності майбутнього вчителя. Творча компетентність майбутнього вчителя – найвищий рівень розвитку професійної компетентності, коли людина здійснює професійну діяльність на творчій основі стабільно і неперервно.

Структура розвитку творчої компетентності майбутнього вчителя базується на основних структурних компонентах професійної компетентності: особистісно-розвивальному; діяльнісно-розвивальному; комунікативному; фаховому; опануванні досвіду.

Показниками досягнення творчої компетентності є ціннісно-педагогічна, мотиваційна, психолого-педагогічна, організаційна, методична, дидактична, інформаційна компетенції, вербально-комунікативна, невербальна, компетенція самовдосконалення, понятійне та творче мислення.

Професійна освіта майбутнього вчителя має виступати як цілісна психолого-педагогічна система, яка забезпечує потребу студента у творчій компетентності, підвищенні професійної компетентності й просто отриманні психологічної насолоди від пізнання всього нового, що відповідає запитам його особистості. Розвиток творчої компетентності майбутніх учителів має здійснюватися на основі підготовчого, діагностичного та розвивального етапів. Розвивальний етап повинен забезпечуватися психолого-педагогічними засобами у навчально-виховному процесі ВНЗ:

а) психологічні: розвиток творчого мислення; прагнення до

самовдосконалення; розвиток педагогічного спілкування вчителя як творчого процесу; мотивація до самостійного творчого опрацювання матеріалу; розвиток творчих здібностей у діяльності; розвиток фахової підготовки, понятійного мислення; б) педагогічні: організація навчальної діяльності, у ході якої студенти реалізують себе як творчі особистості; забезпечення конструктивного постійного зворотного зв'язку; встановлення партнерського педагогічного спілкування; забезпечення мотивації до дослідницької діяльності, активності та креативності під час занять; організація навчального процесу; діяльності, активності та креативності під час занять; організація навчального процесу з метою більш глибокого оволодіння студентами навчальним матеріалом. Структура моделі розвитку творчої компетентності майбутнього вчителя базується на основних структурних компонентах професійної компетентності: особистісно-розвивальному; діяльнісно-розвивальному; комунікативному; фаховому; опануванні досвіду [2; 3].

Концепція дослідження: специфіка розвитку творчої компетентності майбутніх учителів пов'язана як з особливостями самого фаху, так із новими вимогами до рівня і змісту освіти майбутніх фахівців, загальним теоретичним рівнем сучасної психолого-педагогічної науки, яка розробляє основні засади компетентнісного підходу, і дійсним станом розвитку професійної компетентності майбутніх учителів, недостатньою розробленістю концептуальних основ розвитку їх творчої компетентності тощо. Досягнення найвищого рівня професійної компетентності передбачає проходження репродуктивного та пошукового рівнів.

Для констатувального етапу дослідження та формувального експерименту нами було обрано майбутніх учителів біології та хімії (експериментальна група складалася з 203, а контрольна – із 165 осіб) та 118 (експериментальна група складалася з 68, а контрольна – із 50 осіб) майбутніх учителів фізики та математики.

На основі отриманих інтегральних даних про розподіл майбутніх учителів за рівнями розвитку показників професійної компетентності відомо результати констатувального етапу дослідження, що наведено в табл. 1.

Таблиця 1.

Розподіл студентів досліджуваних груп за рівнями розвитку професійної компетентності

(результати констатувального етапу дослідження, у %)

Група майбутніх учителів природничих дисциплін	Рівні розвитку професійної компетентності		
	I – несформований (низький)	II – частково сформований (середній)	III – сформований (високий: творча компетентність)
	39,0	51,0	10,0
Група майбутніх учителів фізико-математичних дисциплін	40,0	52,0	8,0

Отже, за даними табл. 1 зрозуміло, що на констатувальному етапі дослідження 10,0% студентів природничих дисциплін та 8,0 % майбутніх учителів дисциплін фізико-математичних дисциплін володіли творчою компетентністю, відповідно 51,0% та 52,0% мали середній рівень професійної компетентності, 39,0% та 40% – низький рівень професійної компетентності.

Зроблено висновок про розподіл респондентів за рівнями розвитку професійної компетентності, який стверджує перевагу частково сформованого та несформованого рівнів у майбутніх учителів як природничих так фізико-математичних дисциплін

Обґрунтовано можливості розвитку творчої компетентності майбутніх учителів. Вони полягають у створенні навчально-виховного середовища, що забезпечує специфічні психологічні та педагогічні засоби, які сприяють

інтеграції компетенцій у творчу компетентність. Найбільший потенціал для створення такого середовища має система «навчально-виховний процес у ВНЗ – психологічна та педагогічна практика у ЗНЗ», в межах якої здійснюється підготовка майбутніх педагогів.

На основі визначених показників та психологічних умов створено програму розвитку творчої компетентності майбутніх учителів. Метою даної програми є розвиток визначених показників творчої компетентності майбутніх учителів. Вона включає комплекс психолого-педагогічних засобів.

Авторська програма передбачає забезпечення спеціального навчально-виховного середовища у процесі підготовки вчителів у ВНЗ з наступними характеристиками: а) формування спілкування майбутнього вчителя з учнем як творчого процесу; б) установка на фахове зростання, поглиблення теоретичного й практичного психолого-педагогічного базису майбутнього вчителя з фаху; г) розвиток педагогічного творчого мислення, самовдосконалення, саморозвиток, урахування педагогічного досвіду; д) особистісний розвиток.

Створюються організаційно-методичні умови сприяння розвитку творчої компетентності майбутніх учителів: а) організація навчальної діяльності, у ході якої студенти реалізують себе як творчі особистості; б) забезпечення конструктивного постійного зворотного зв'язку; в) встановлення партнерського педагогічного спілкування; г) забезпечення мотивації до дослідницької діяльності, активності та креативності під час занять.

Основні складові авторської програми: блок №1. «Розвиток професійних цінностей і мотивів творчої діяльності»; блок №2. «Оволодіння організаційно-методичною базою»; блок №3. «Оволодіння педагогічним спілкуванням»; блок №4. «Оволодіння змістовими поняттями»; блок №5. «Набуття досвіду педагогічної діяльності».

Комплекс психолого-педагогічних засобів являє собою сукупність тренінгових вправ, творчих завдань, рольових, ділових ігор, міні-лекцій для розвитку творчої компетентності майбутніх учителів.

Комплекс тренінгових вправ передбачає забезпечення психологічних умов, що активізують творчу, пізнавальну діяльність студентів. Темі тренінгових вправ: «Мотивація самостійного творчого пошуку»; «Вольові зусилля та творча діяльність особистості»; «Банк ідей – я володію творчими здібностями»; «Діалогічне спілкування майбутнього вчителя»; «Банк ідей – я хороший співрозмовник»; «Розвиток фахової підготовки вчителя»; «Поясни поняття»; «Розвиток творчого мислення»; «Банк ідей – я самовдосконалююся».

Обґрунтовано принципи, на яких базуються психолого-педагогічні засоби розвитку (єдності системного, компетентнісного, особистісно-розвивального підходів, креативності, єдності індивідуалізації та диференціації навчальної діяльності, формування ціннісно-мотиваційної позиції майбутнього вчителя по відношенню до власного педагогічного досвіду, наступності і неперервності, гуманізації) творчої компетентності особистості.

Результати впровадження програми розвитку творчої компетентності майбутніх учителів в умовах ВНЗ довели її ефективність (див. табл. 2., табл. 3.).

Таблиця 2

Розподіл майбутніх учителів природничих дисциплін за рівнями розвитку показників професійної компетентності у контрольній та експериментальній групах (результати контрольного зрізу, у %)

Групи студентів	Рівні розвитку показників професійної компетентності майбутніх учителів		
	Показники особистісно-розвивального компоненту (ціннісно-педагогічна, мотиваційна компетенції)		
	Низький	Середній	Високий (творча компетентність)
КГ	13,0	80,0	7,0
ЕГ	1,0	48,5	50,5
	Показники діяльнісно-розвивального компоненту (психолого-		

	педагогічна, організаційна, методична компетенції)		
КГ	26,0	65,0	9,0
ЕГ	1,0	29,0	70,0
	Показники комунікативного компоненту (вербально-комунікативна, вербально-когнітивна компетенції)		
КГ	12,0	75,0	13,0
ЕГ	0	28,0	72,0
	Показники фахового компоненту (дидактична, інформаційна компетенції, понятійне мислення)		
КГ	12,7	68,5	18,8
ЕГ	0	52,5	47,5
	Показники компоненту опанування досвіду (творче мислення, компетенція самовдосконалення)		
КГ	27,7	55,6	16,7
ЕГ	0,5	46,9	52,6

Таблиця 3

Розподіл майбутніх учителів фізико-математичних дисциплін за рівнями розвитку показників професійної компетентності у контрольній та експериментальній групах (результати контрольного зрізу, у %)

Групи студентів	Рівні розвитку показників професійної компетентності майбутніх учителів		
	Показники особистісно-розвивального компоненту (ціннісно-педагогічна, мотиваційна компетенції)		
	Низький	Середній	Високий (творча компетентність)
КГ	12,0	80,0	8,0
ЕГ	1,0	50,0	49,0
	Показники діяльнісно-розвивального компоненту (психолого-педагогічна, організаційна, методична компетенції)		
КГ	26,0	63,0	11,0
ЕГ	1,5	28,5	70,0
	Показники комунікативного компоненту (вербально-комунікативна, вербально-когнітивна компетенції)		
КГ	12,1	74,9	13,0
ЕГ	1,5	26,5	72,0
	Показники фахового компоненту (дидактична, інформаційна компетенції, понятійне мислення)		
КГ	12,7	68,5	18,8
ЕГ	0	52,5	47,5
	Показники компоненту опанування досвіду (творче мислення, компетенція самовдосконалення)		
КГ	28,0	52,0	20,0

ЕГ	0,3	47,1	52,6
----	-----	------	------

Дані табл. 2, 3 свідчать про існування чітко окресленої тенденції до зростання рівня розвитку показників професійної компетентності майбутніх учителів природничих та фізико-математичних дисциплін.

У результаті формувального експерименту з'ясовано зростання основних структурних компонентів професійної компетентності у студентів експериментальної групи: особистісно-розвивального (ціннісно-педагогічна, мотиваційна компетенції); діяльнісно-розвивального (психолого-педагогічна, організаційна, методична компетенції); комунікативного (вербально-комунікативна, вербально-когнітивна компетенції); фахового (дидактична, інформаційна компетенції, понятійне мислення); опанування досвіду (творче мислення, компетенція самовдосконалення). Зафіксовано статистично значущі відмінності від контрольної групи між результатами контрольного етапу дослідження, які відображають рівні розвитку професійної компетентності майбутніх учителів.

Висновки.

Отже, отримані результати експериментальної роботи підтвердили можливість сприяння розвитку творчої компетентності майбутніх учителів в умовах навчально-виховного процесу ВНЗ та ЗНЗ, довели ефективність упровадження моделі розвитку творчої компетентності.

Наукові дослідження продовжуються у напрямку розробки програми розвитку творчої компетентності вчителів-початківців, а також вивчення впливу гендерних особливостей на розвиток творчої компетентності.

Список використаних джерел

1. Максименко С. Д. Психологія учіння людини : генетико-моделюючий підхід : монографія / С. Д. Максименко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2013. – 592 с.

2. Яланська С. П. Психологічні засади розвитку творчості майбутніх учителів біологічних дисциплін: теорія і практика : монографія

/ С. П. Яланська ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка – Полтава, 2010. – 332 с.

3. Яланська С. П. Психологія творчості: навч. посіб / С. П. Яланська. – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, – 2014. – 180 с.

Транслітераційний переклад списку використаних джерел

1. Maksymenko S. D. Psycholohija učinnja ljudyny : henetyko-modeljujučyj pidxid : monohrafija / S. D. Maksymenko. – К. : Vydavnyčyj Dim «Slovo», 2013. – 592 s.

2. Jalanska S. P. Psycholohični zasady rozvytku tvorčosti majbutnix učyteliv biolohičnyx dyscyplin: teorija i praktyka : monohrafija / S. P. Jalanska ; Poltav. nac. ped. un-t imeni V. H. Korolenka – Poltava, 2010. – 332 s.

3. Jalanska S. P. Psycholohija tvorčosti: navč. posib / S. P. Jalanska. – Poltava : PNPU imeni V.H. Korolenka, – 2014. – 180 s.

S.P. Yalanska. Creative competence as a mechanism for successful psychological and educational activities. Nowadays the importance that there is pedagogical of competence approach to development of creativity in the context of review the creative competence as the highest level of professional competence is determined. Pedagogical creativity is review as an of the development' effect future teachers creative competence. The major psychological conditions develop creative competence of teachers in the educational process include: structure features educational revealed activities; self-regulation; educational activity; readiness for professional work is revealed. The content of the author's conception of the creative competence of future teachers whose basis is genetic and psychological theory of birth, growth and existence of personality by S.D. Maksymenko is recovered. The content, structure, facilities development program of creative competence of future teachers. Outlined is as a result of mold growth experiment is the determination of improvement of professional revealed major structural components of professional competence of future teachers of natural, physical and mathematical sciences experimental groups: personal and developmental (value-educational, motivational competence); action-

developmental (psycho-pedagogical, organizational, methodological competence); communication (verbal and communication, verbal-cognitive competence); professional (didactic, information competence, conceptual thinking); mastery experiences (creative thinking, self-competence). Thus, the results of experimental work confirmed the promotion of creative competence of future teachers in terms of the educational and educational process and institution of higher education proved the effectiveness of implementation of model of creative competence development.

Key words: creative, creative competence, development, future teacher, psycho-educational activities, psychological conditions, psychological means.

Відомості про автора

Яланська Світлана Павлівна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної, вікової та практичної психології, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, м. Полтава, Україна. (050)6717085, yalanska@rambler.ru

Yalanska Svetlana Pavlovna, Doctor of Psychology, Professor, Head of the Department of General, developmental psychology and practical, Poltava National Pedagogical University named after VG Korolenka m. Poltava, Ukraine. (050)6717085, yalanska@rambler.ru.

Реферат
Творча компетентність
як механізм успішної психолого-педагогічної діяльності

С.П. Яланська

На основі теоретико-методологічного аналізу проблеми розвитку творчої компетентності майбутніх учителів у статті представлено структурно-функціональний підхід до розвитку творчості особистості. Коротко розкрито зміст авторської концепції розвитку творчої компетентності майбутніх учителів. Під професійною компетентністю майбутнього вчителя визначено сформованість особистісно-розвивального, діяльнісно-розвивального, комунікативного, фахового компонентів та компоненту опанування досвіду. Під творчою компетентністю розглядається найвищий рівень розвитку професійної компетентності, коли особистість здійснює професійну діяльність на творчій основі стабільно і неперервно. З'ясовано, що органічне поєднання психолого-педагогічних засобів в умовах освітнього середовища сприяє розвитку творчої компетентності майбутніх учителів. Визначено, що специфіка розвитку творчої компетентності майбутніх учителів пов'язана як з особливостями самого фаху, так і з новими вимогами до рівня і змісту освіти майбутніх фахівців, загальним теоретичним рівнем сучасної психолого-педагогічної науки, яка розробляє основні засади компетентнісного підходу. У результаті проведення формувального експерименту зафіксовано зростання рівня професійної компетентності у майбутніх учителів природничих та фізико-математичних дисциплін експериментальних груп. А саме показників компонентів: особистісно-розвивального (ціннісно-педагогічна, мотиваційна компетенції); діяльнісно-розвивального (психолого-педагогічна, організаційна, методична компетенції); комунікативного (вербально-комунікативна, вербально-когнітивна компетенції); фахового (дидактична, інформаційна компетенції, понятійне мислення); опанування досвіду (творче мислення, компетенція самовдосконалення).